PRILOG II

Dr. Atanasie Popovici (Atanasije Popović - Predsednik Nacionalnog odbora Rumuna u Srbiji), Memorandum Rumuna Srbije upućen Mirovnoj Konferenciji u Parizu 1919.

TIMOČKI RUMUNI: **Rumuni između Dunava, Timoka i Morave**

MEMORANDUM RUMUNA SRBIJE

Mirovna Konferencija se sastala u Parizu sa ciljem da u Evropi uspostavi novo ustrojstvo zasnovano na pravdi i na principu nacionalnosti. Nacionalni odbor Rumuna u Srbiji, čiji je predsednik dole potpisani, zadužio me da podnesem članovima Konferencije žalbu i legitimnu težnju ovog stanovništva.

U skladu s tim imam čast da izložim sledeće činjenice: Donja dolina Timoka i Morave, sa severo-istoka Srbije, i plato koji razdvaja ove dve reke, nastanjenjeni su značajnom masom rumunskog stanovništva. Ona zauzima teritoriju četiri okruga: Krajina, Požarevac, Timok i Morava. U tom smislu evo i dokaza jednog srpskog profesora, koji ne može biti zanemaren, a koji je istraživao položaj Rumuna u Srbiji i koji je objavio o ovima brošuru, napisanu u naučnom i nepristrasnom maniru:

„Na površini od 12.240 kvadratnih km, naime na jednoj trećini Kraljevine Srbije (1912. godine) prostiru se 4 okruga severo-istočne Srbije: Krajina, Morava, Požarevac i Timok. Od ova 4 okruga, dva su – Krajina i Požarevac – nastanjena skoro u celini rumunskim

stanovništvom, dok u preostala dva okruga – Morava i Timok – žive i Srbi, naročito u srezovima Zaglavak i Timok (Okrug Timok)”[1].

Poreklo rumunskog stanovništva u Srbiji je veoma dobro poznato. Ono je nastalo od ostataka rimskih kolonista i romanizovanih Tračana, koji su se našli u ovoj zemlji onda kada su se Srbi doselili na ove prostore, a koji nisu mogli biti slovenizirani, osim malog broja i samo delimično. Rumunsko stanovništvo sačuvalo se, najčistijim, u visokim dolinama i u gustim šumama ovog planinskog kraja. U XIV veku njihovi tragovi se mogu naći u više zvaničnih akata srpskih kraljeva. Na ovu etničku strukturu priključili su se makedorumunski elementi iz Pinda i sa Balkana. U etničkim kretanjima koje je izazvala Otomanska Imperija, oko ovog etničkog jezgra okupljali su se ostaci Rumuna, koji su se kretali između Karpata i Balkana. Tokom XVII - XVIII i XIX veka, stigli su novi slojevi smestivši se kraj prvih naseljenika i ovoga puta oni su došli iz Male Vlaške (Oltenije) i iz temišvarskog Banata. I danas se razlikuju razni slojevi ovog stanovništva, po karakterističnim osobinama – nošnjama i navikama – koje su sačuvali i koje se mogu pronaći u skupini njihovog porekla.

Veliki broj rumunske populacije u Srbiji nikako nije zanemarljiv. Ona broji danas više od 340.000 duša, a njena je težnja danas da se proširi i da se razmnožava.

Čak je 1859. godine francuski geograf G. Lejean, koji je upoznao ovu populaciju i koji ju je pobliže proučavao, tvrdio da su Rumuni u Srbiji „*dostojni, radni ljudi i bolji organizatori od Srba i da njihov broj stalno raste*”[2].

Prvi statistički podaci o Rumunima u Srbiji datiraju iz 1846. godine. U to vreme broj Rumuna dostigao je cifru od 97.215.

Deset godina kasnije gore pomenuti francuski geograf naveo je cifru od 104.215 Rumuna koji su živeli u Srbiji.

U to vreme, stanovništvo Srbije nije prevazilazilo 900.000 duša; tako da su Rumuni sačinjavali nešto više od devetog dela ukupnog stanovništva srpske države. Ovo stanovništvo se sačuvalo do danas, ukoliko se nije i povećalo, uprkos naporima srpske statistike da ga prikrije. Na taj način su, 1890. godine, nakon 30 godina, ove statistike prikazale samo cifru od 149.713 Rumuna, a 1895., 139.510, da bi nam

[1] Tih. R. Đorđević: „Kroz naše Rumune”, Beograd, 1906.
[2] Etnografija evropskih Turaka, 17.

1900. iskazale brojku od 122.425 duša, pokazajući na taj način značajan pad, bez ikakvog komentara i opravdanja ovog nazadovanja.

Ni emigracije ni epidemije nisu bile te koje su uticale na smanjenje, pogotovu rumunske populacije ovih krajeva, dok je istovremeno srpsko stanovništvo nastavilo da raste – u skladu sa istim statistikama – u sasvim preteranoj i arbitrarnoj razmeri.

Zaista, stanovništvo 4 srpska okruga koje je 1859. godine brojalo 282.398 duša, 1900. godine je dostiglo značajnu cifru od 635.286 duša.

Imajući u vidu činjenicu da se Rumuni brže razmnožavaju od Srba, nemoguće je da 1900. godine broj Rumuna ostane isti kao 1859. dok je u istom periodu broj Srba porastao 4 puta i da je od 159.785 duša dostiglo cifru od 513.386 duša.

Ako imamo u vidu veoma štedljiv karakter, dobro poznat, pogotovu populacije Rumuna u Srbiji, kao i celokupnog rumunskog naroda, argument da se rumunsko stanovništo „srbizovalo" ne stoji.

Ako bismo izračunali da je broj Rumuna od 1859. godine do sada porastao isto kao i broj Srba, mi bismo danas trebali da imamo, u odnosu na onih 700.000 stanovnika, koliko ih ima u ona četiri srpska okruga, nešto više od 300.000 Rumuna i blizu 400.000 Srba. A ako na cifru Rumuna u okruzima Požarevac i Krajina (261.588 duša), čije je stanovništvo u velikoj meri rumunsko (80 %), dodamo onu iz ova dva okruga (81.871), gde je rumunska populacija porasla za najmanje 20-30%, stiže se čak do cifre od 340.000 Rumuna.

Ali dok se zvanična statistika starala da prikrije pravi broj Rumuna, vlast se pozabavila radom na njihovoj „srbizaciji". Rumunski jezik izbačen je iz crkve, a svete rumunske knjige spaljene. Upotreba rumunskog jezika u školama za rumunsku decu bila je zabranjena. I dok je u srpskim okruzima broj osnovnih škola bio manji od zadovoljavajućeg, srpske osnovne škole u selima i zaseocima rumunskih okruga umnožile su se više nego što je trebalo.[3]

Vlast se takođe postarala da prekine bilo kakvu vezu između Rumuna u Srbiji i njihove braće u Rumuniji. Ona nije, u prvom redu, dozvolila rumunskim poljoprivrednicima u Srbiji da pređu u Rumuniju, osim pod veoma teškim okolnostima, ono što nije činila za

[3] „Rumuni i balkanski narodi", Prvan, Papahagi, Bukurešt, 1913.

srpske radnike; zatim oni koji su, bez obzira na sve prepreke, uspevali da pređu granicu, nisu imali pravo, ni po koju cenu, da prenesu u Srbiju novine, časopise i rumunske knjige.[4]

Beogradski mitropolit ne dozvoljava sveštenicima da, prilikom krštenja, daju novorođenoj rumunskoj deci rumunska imena.[5]

Spisak sa srpskim imenima okačen je u svakoj crkvi, i ona su jedino bila dopuštena. Srpske vlasti idu sa svojim nedostatkom tolerancije dotle, da su izbacile jednog profesora rumunskog porekla, Nikolića iz Negotina, samo zato što je sa roditeljima, sa svojim prijateljima i poznanicima pričao rumunski. Godine 1909, jedan sveštenik rumunskog porekla, u jednom čisto rumunskom selu, bio je predat sudu, okrivljen za propagiranje rumunizma u svojim govorima i zbog podele rumunskih kalendara i knjiga. Proces se odvijao u Sudu u Negotinu (Predmet 9695).

Bez obzira na sve to, rumunsko stanovništvo u Srbiji nije prestalo da se širi, da se umnožava i da postaje imućnije. Neću izneti kao dokaz ništa drugo osim sledeće redove, iz jednog članka objavljenog u listu „Pravda", u broju 375 iz 1909. godine: „Zajedno sa nekoliko prijatelja, planirali smo – kaže autor članka – jednu ekskurziju, pešice – u odlasku i povratku – od Beograda do Negotina. Pri našem polasku zahvatila nas je velika radost kao svakog čoveka koji putuje iz zadovoljstva kroz svoju zemlju. Ali smo putem imali osećaj da putujemo kroz stranu državu; osećali smo se kao stranci.

Iz Petrovca, kroz tesnac Gornjak i odande do Zaječara i Negotina, prelazeći Homoljske planine, susrećeš samo veliku masu Rumuna.

Njihov jezik u ovim okruzima toliko je rasprostranjen, da se teško možeš služiti srpskim jezikom. Kao dokaz, trgovci koji stupaju u vezu sa ovim divljacima primorani su da nauče njihov jezik.

Grozna je stvar kada razmišljaš o tome da jedan trgovac, jedan sveštenik ili učitelj, ili čak i knez mesta, treba da priča rumunski sa svojim zemljacima.

---

4 Čak i u poslednje vreme, koliko u Jašiju, toliko i u Bukureštu, cenzura je zabranjivala bilo kakvu publikacuju koja ide u prilog Rumunima u Srbiji i koja bi mogla naljutiti srpske rukovodioce.

5 Tih. R. Đorđević, „Kroz naše Rumune", Beograd, 1906.

Da bi neko stekao utisak do koje su tačke dogurali Rumuno-Srbi, dovoljno je da vam pokažem da naredbe ili administrativne uredbe u više srezova treba da budu odštampane i istaknute na rumunskom. (Na prim. u Brzoj Palanci, u Tekiji, itd)".

Ovoj politici ugušivanja i „srbizacije" Rumuni u Srbiji nisu mogli da se suprotstave, osim jednim ogorčenim i nemim otporom. Nisu se povlačili ni sa koje tačke gledišta. Ako suprotstavljanjem nisu išli do ustanka bilo je zbog toga što su uvek bili savetovani da to ne rade od strane njihove braće iz Kraljevine (Rumunije – prim. S.G.), uvek kada su išli u Bukurešt da traže prijateljsku podršku u razgovorima sa rukovodiocima u Beogradu. U dva navrata, 1904. i 1906, Rumuni iz okruga Požarevac poslali su u Bukurešt opunomoćenika sa jednom predstavkom, potpisanom od strane svih čelnika Rumuna iz okruga, kojom su toplo molili rumunsku Vladu da interveniše kod srpske Vlade da im ona prizna pravo na nacionalnu školu i crkvu. Stanovnici okruga Krajina podneli su Bukureštu identičnu molbu 1913. godine. Vlada u Bukureštu, lakog srca, nije vodila računa o opravdanim željama preko 300.000 Rumuna u Srbiji, samo da bi sačuvala prijateljstvo.[6]

Inače, srpska netolerancija o kojoj smo mi izneli samo nekoliko primera, ne bi dozvolila nikakav nacionalistički, religiozni, školski pokret, itd.

U Srbiji su smatrani izdajnicima svi oni koji ističu Rumune. „Oni (Rumuni) moraju da budu neprimećeni ili podvedeni pod šutnju. Jer sve ono što bi privuklo pažnju upućenu njima, moglo bi proizvesti rumunske probleme u Srbiji, probleme koje bi, po shvatanjima mnogih, bili veoma opasni"[7].

Vlada koja ne dozvoljava najelementarniju školsku i crkvenu slobodu svojih podanika – Rumuna – sigurno je da bi jedino mogla da priguši ili da spreči, sa najrigoroznijom tvdoćom, bilo kakav iredentistički pokret, bilo kakvo odvažnije suprotstavljanje koje bi moglo odjeknuti u inostranstvu.

---

[6] Čak i u poslednje vreme, koliko u Jašiju, toliko i u Bukureštu, cenzura je zabranjivala bilo kakvu publikacuju koja ide u prilog Rumunima u Srbiji i koja bi mogla naljutiti srpske rukovodioce.

[7] Tih. R. Đorđević, „Kroz naše Rumune", Beograd, 1906.

Međutim, Rumuni u Srbiji gaje nadu da će se ubuduće prestati sa običajima iz prošlosti.

Wilsonovi principi koje je odobrio ceo svet i naročito srpski narod – u ime kojih svi Jugosloveni – onoliko koliko ih ima, traže da budu pripojeni srpskoj Kraljevini, moraju da se ostvare i u našem slučaju.

Nisu Srbi oni koji bi mogli da nas zaustave u pogledu naših zahteva. Zato mi tražimo od Mirovne Konferencije, na osnovu Wilsonovih principa, pravo da budemo pripojeni našoj slobodnoj braći u Kraljevini. Ovo je za nas jedini način da sebi osiguramo slobodan razvitak kao i razvitak naše kulture na maternjem jeziku i jemstvo da nas više niko neće sprečiti na putu ka slobodnom školstvu, religiji i politici. Mi hoćemo i tražimo da nam se dâ ono što je dato i drugim pripadnicima jugoslovenskih naroda.

Mi živimo na samoj granici koja razdvaja Srbiju od Rumunije i teritorija koju nastanjujemo čini izvesnu vrstu oaze usred rumunskih teritorija. Ova činjenica opravdava naše težnje i daje snagu našem legitimnom pravu koji proizilazi iz Wilsonovog principa.

Mi smo prolili krv za Srbiju bez kalkulacija u balkanskim ratovima 1914. godine. Rumunska timočka divizija bila je navedena među najhrabrijim u očajničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Sa svoje strane, srpski narod nam duguje slobodu i nezavisnost koju smo stekli zajedničkim naporima, u kojima su učestvovala naša braća koja su poginula i ona koja su preživela: ona koja su se borila i poginula u Srbiji, u Rumuniji kao i u Austro-Ugarskoj. Svojim teškim žrtvama oni su otkupili pravo na slobodu.

U ovom ratu proliveno je mnogo krvi i umrlo je previše miliona ljudi boreći se protiv ugnjetavanja, da bi, jedanput sklopljenim mirom, narodi ili delovi naroda i dalje ostali, bez osnovanih razloga potčinjeni, kao što smo mi.

Ako još postoji ista pravda za ceo svet, mi, po toj osnovi, tražimo od Mirovne Konferencije da nam je dodeli i ubeđeni smo da naša molba ne može biti odbijena.

STATISTIČKA TABELA

Naslja naseljena Rumunima i broj naseljenih Rumuna.

A. Sela naseljena samo Rumunima.

I Oblast Krajina: Čokonar (205 duša), Manastirica (380), Tabakovac (405), Velesnica (535), Vratna (540), Kostolac (540), Koroglaš – Miloševo (580), Mosna (690), Kupuzište (620), Sip (645), Kladušnica (670), Samarinovac (680), Mala Jasikova (695), Tanda (745), Srbovlah – Srbovo (750), Vajuga (825), Topolnica (865), Slatina (930), Bordei (985), Kamenica (1.015), Malajnica (1.035), Dubočane (1.080), Velika kamenica (1.090), Klokoćevac (1.090), Tekija (1.130), Dupljana (1.155), Velika Vrbica (1.170), Brloaga (1.180), Rečica (1.280), Crnajka (1.280), Glogovica (1.365), Podvrška (1.385), Džedžerac (1.430), Rtkovo (1.480), Korbovo (1.490), Mala Vrbica (1.530), Milanovac (1.565), Grabovica (1.585), Plavna (1.695), Velika Jasikova (1.770), Rudna Glava (1.795), Prahovo (1.880), Bluvanovac (1.900), Koprivnica (1.980), Mokranje (2.120), Kobišnica (2.210), Gornjane (2.280), Bukovča (2.475), Džanova – Dušanovac (2.520), Radujevac (2.560), Urovica (2.925), Jabukovac (4.075).

II Oblast Požarevac: Magudica (75), Majdan-Kučajna (140), Slivovac (305), Srbce (320), Cerovica (325), Svinjarevo (360), Breznica (370), Barniva (385), Lešnica (460), Leskovo (460), Siga (530), Krivača (545), Čičevac (565), Zagreba (570), Vitovnica (615), Leskovac (620), Kočetin (670), Alindova (675), Vukoviče (730), Kudrež (795), Osanica (910), Veliko Vlaole (930), Doljašnica (970), Bukovča (980), Rečica (1.000), Dvorište (1.065), Voluja (1.080), Mirjevo (1.120), Žitkovica (1.120), Kaona (1.150), Kladurovo (1.200), Vrbnica (1.200), Đurakovo (1.220), Češljeva Bara (1.250), Orlevo (1.250), Busur (1.340), Dubočka (1.340), Starčevo (1.347), Jasikovo (1.460), Sena (1.490), Mustapić (1.550), Snegotin (1.597), Ždrelo (1.610), Manastirica (1.695), Kobile (1.770), Stamnica (1.935), Topolovnik (2.015), Rašanac (2.275), Neresnica (2.710), Melnica (2.420), Laznica (3.610), Ranovac (3.665), Porodin (3.775), Duboka (4.445),.

III Oblast Timok: Prlita (635), Topla (735), Šljivar (750), Savinac (825), Oštrelj (905), Gamzigrad (1.055), Dobro Polje (1.075), Bor (1.120), Nikoličevo (1.205), Podgorac (1.350), Bučje (1.365), Metovnica (1.550), Slatina (1.650), Brestovac (1.755), Krivelj (2.000), Valakonje (2.235), Osnić (2.255), Šarbanovac (2.550), Zlot (4.530).

IV Oblast Morava: Lipovica (70), Mačevac (320), Židilje (605), Resavica (680), Rašinac (950), Isakovo (1.040), Subotica (1.050), Gladna (450), Vlaška (570), Jasenovo (1.350), Viteževo (1.615), Belajka (1.720), Bigrenica (2.165), Bobova (2.450).

B. Sela sa mešanim stanovništvom (Srbi i Rumuni).

I Oblast Krajina: Petrovo selo (65), Štubik (95), Reka (280), Miroč (340), Boljetin (395), Golubinje (835), Donji Milanovac (835), Majdanpek (765), Kladovo (950), Karbulovo (980), Luka (1.350), Brza Palanka (varoš, 1370), Negotin (varoš, 1420).

II Oblast Požarevac: Klenovac (35), Batuša (40), Bradarac (50), Burovac (65), Batovac (65), Topolnica (65), Krupaja (85), Petrovac (85), Mileševo (90), Kurjače (95), Veliko Crniće (105), Vošanovac (105), Ponifka (120), Suvodol (130), Zabrđe (150), Žabari (180) Oreškovica (180), Kusiče (190), Mali Vlade (200), Nabrđe (205), Klikavac (245), Malo Crniće (245), Ram (275), Mišlenovac (280), Kostolac (340), Sibnica (340), Golubac (350), Lučica (365), Salakovac (370), Pankovo (370), Bošnjak (380), Kučajna (385), Dobrane (390), Petka (430), Milević (450), Bliznjak (460), Arnaut – Popovac (475), Dobra (505), Trnjane (585), Kušljevo (635), Požarevac (varoš, 780), Veliko Selo (830), Turija (925), Rakova Bara (975), Rašinac (1.005), Prahova (1.030), Brežane (1.305), Vlaška – Dol (1.430), Žagubica (varoš, 1450), Krepoljin (1.650), Milantovac (2.005), Poljana (2.005).

III Oblast Timok: Rgotina (75), Veliki Izvor (370), Lukovo (450), Zaječar (varoš, 1.240), Bačevica (1.145), Bogovina (1.350), Grljana (1.710), Mali Izvor (1.885), Lubnica (1-905).

IV Oblast Morava: Brestova (50), Popovna (75), Svilajnac (varoš, 75), Duboka (140), Ćuprija (varoš, 230), Dubnica (305), Subska (305), Proštinac (405), Troponje (520), Ezero (520).